

Μεταξὺ τῶν ἀξίων λόγου συγγραφέων τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος. τῶν ὁποίων ἐλησημονήθησαν καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα, καταλέγεται ἀναμφιδόλως ὁ Μιχαὴλ Φωτεινός, ὁ ἐκ Χίου, ὁ ὑπατος τῶν φιλοσόφων τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ μέγας παχάρνικος τῆς Βλαχίας. Πολλοὶ τῶν ἀσχοληθέντων περὶ τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν φιλολογίαν δὲν ἀναφέρουσι, οὐδὲ κατ' ὄνομα, τὸν Μιχαὴλ Φωτεινόν.¹ Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων καθήκον ἐθεώρησα νὰ ἀνασύρω ἐκ τῆς λήθης τὸ ὄνομα τοῦ Μιχαὴλ Φωτεινοῦ² καὶ καταστήσω αὐτὸ γνωστὸν.

1. Ὁ Ζαβίρας οὐδένα Φωτεινὸν ἀναφέρει, ὁ δὲ Σάθας ἀναφέρει τὰ ὀνόματα δύο μόνον Φωτεινῶν, τοῦ Δημητρίου, πρὸς ὃν στέλλει ὁ Ἰουστίνος Δεκάδικος, ὁ ἀκμάσας κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16 αἰῶνος ἐπιστολὴν (Νεοελλ. φιλ. σ. 101) καὶ τοῦ Νικολάου Φωτεινοῦ, ὅστις μετ' ἄλλων σπουδαστῶν ἐν Πίζῃ ἔχει ὑπογράψει τὴν κατὰ τοῦ Παναγιώτου Κοδρικᾶ διαμαρτυρίαν, γραφείσαν κατὰ τὸ 1818. Ἐν τῇ διαμαρτυρίᾳ ταύτῃ ὑπογράφεται «Νικόλαος Φωτεινός Κωνσταντινοπολίτης». Καὶ ὁ Α. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ἀναφέρων χειρόγραφά τινα τῆς μονῆς Κοσινίτισης παρατηρεῖ «Ὁ κώδιξ ὁ ὑπ' ἀριθμὸν 1 περιλαμβάνει ἀγνώστου μοι συγγραφέως Μιχαὴλ Φωτεινοῦ ἐκτενὲς ἔργον ἐπιγραφόμενον Εἰσαγωγή τῶν νόμων ἢ τὰ Ἰνστιτούτα» (Παρατ. τοῦ 17 τόμ. τοῦ φιλ. συλ. Κων) πόλεως σ. 9) Πρβλ. ἔτι περιγραφὴν τοῦ νομικοῦ προχειροῦ ὑπὸ τοῦ *Erbiceanu* ἐν τῇ *Revista Teologica* (ἔτος Γ. 1885, ἀρ. 30 σ. 240) ὅπερ ὀρθῶς ὁ Παπαδόπουλος ὁ Κεραμεὺς διακρίνει ἀπὸ τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης Εἰσαγωγῆς τῶν νόμων (ἐν. ἀν. σελ. 56 ἔνθα καὶ περὶ τοῦ Μιχαὴλ Φωτεινοῦ).

2. Ἐκτὸς τῶν δύο Φωτεινῶν τῶν ὑπὸ τοῦ Σάθας ἀναφερομένων γνωρίζομεν καὶ τοὺς ἀκολούθους· τὸν Διονύσιον Φωτεινόν, τὸν ἐκ Παλαιῶν Πατρῶν τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Ἀχαΐας τὸν γράψαντα τὸν «νέον ἐρωτόκριτον», τὸν τυπωθέντα ἐν δυοὶ τόμοις ἐν Βιέννῃ τῷ 1818 καὶ τὴν «Ἱστορίαν τῆς πάλαι Δακίας τανῶν Τρανσυλβανίας, Βλαχίας καὶ Μολδαυίας», τὴν τυπωθεῖσαν ἐν Βιέννῃ τῷ 1818 ἐν τρισὶ τόμοις (Πρβλ. Α. Παπαδοπούλου Βρετοῦ Ἑλλ. Φιλ. τόμ. Β' ἀριθμ. 623 καὶ 678 πρβλ. ἔτι σελ. 346) Ἡ συγγραφή τῆς ἱστορίας τῆς Δακίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ πολλὰ γεγονότα διηγεῖται ἐξ αὐτοψίας, πεθεῖ ἡμᾶς περὶ μακρᾶς διαμονῆς τοῦ Διονυσίου Φωτεινοῦ ἐν Ρουμανίᾳ. Ἐν σελίδι 360 τοῦ δευτέρου τόμου τῆς ἱστορίας, προκειμένου περὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Νικολάου βοεβόδα Μαυρογένους κατὰ τὸ 1786 εὐρίσκομεν ἐν τῷ περιθωρίῳ τετυπωμένην τὴν παρατή-

βοεβόδα Ἰωάννου Στεφάνου Μιχαήλ Ρακοβίτζα κατὰ τὸ 1765. Τὸ πρόχειρον τοῦτο νομικὸν σώζεται χειρογράφων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Ρουμανίας. Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων, τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Ρουμανίας ἀποκειμένων, τῷ ἐκδοθέντι ὑπὸ Κωνσταντίνου Litzeica, εὗρισκομεν ἐν τοῖς ἀριθμοῖς 273 καὶ 274, 275, 276 καὶ 277 τέσσαρα ἀντίγραφα τοῦ προχείρου τοῦτου νομικοῦ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Νομικὸν πρόχειρον ἐξεναχθὲν ἀπὸ πάντων τῶν καθολικῶν νομίμων, ἐκκλησιαστικῶν τε καὶ βασιλικῶν, παρὰ τοῦ τιμιωτάτου καὶ λογιωτάτου ὑπάτου τῶν φιλοσόφων τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ πρώην μεγάλου Πιχαρνίκου Μιχαήλ Φωτεινοπούλου Χίου, ὅπερ καὶ μεταφρασθὲν εἰς ἑλληνικὴν ἀπλὴν διάλεκτον παρὰ τοῦ αὐτοῦ διηρέθη εἰς τρία βιβλία ἀνθολογία βασιλικῶν νόμων καὶ ἐκκλησιαστικῶν κανόνων ὀνομασθὲν καὶ ἀφιερῶθη τῷ ὑψηλοτάτῳ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ εὐσεβεστάτῳ αὐθέντῃ καὶ ἡγεμόνι μεγαλοπρεπεστάτῳ πάσης Οὐγγροβλαχίας κυρίῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ Σκαρλάτῳ Γρηγορίου Γκίκα βοεβόδα ἐν ἔτει σωτηρίῳ αψξς.»¹ Τοῦ προχείρου τοῦτου νομικοῦ προτάσσεται τὸ ἀκόλουθον αὐθεντικὸν χρυσοβούλλον γράμμα.

«Ἰωάννης Στέφανος Μιχαήλ Ρακοβίτζας βοεβόδας ἐλέφ θεοῦ αὐθέντης καὶ ἡγεμῶν πάσης Οὐγγροβλαχίας.

«τοῦ αὐτοῦ», τὰ δὲ δύο τελευταῖα, ἄπειρα εἶνε τὰ ἀκόλουθα, τὸ ὄνομα τοῦ Θεοδώρου Φωτεινοῦ

«Ἐπιταφίον»

«Τὰ πρώτ' ἐπὶ Βλάχοισιν ὁ πρώην φέρων
πέπτωκε κ' ἰ ἐν τῷδε νῦν κεῖται τάφῳ
πέπτωκε κέδροσ, ἡ πιυς οἰμοζάτω
νεκρὸς ἰδ' ἔστιν, ὅς ποτ' ἐνδοξος φάος
Ἰουλιανός, τὸ κλέος τῆς Βλαχίας
φεῦ ἄγιος τόνδ' ἤρπασεν ἐντεῦθεν χάρων».

Θεοδώρου Μικέ

Τοῦ αὐτοῦ

Τιπότ' ἄρ' ἀναγκάζεις τοὺς θνητοὺς ὦ λιμὲ χρυσοῦ
ἀλλήλοισι πολεμεῖν πολλά τε φαυλά τε δρᾶν

Θεοδώρος Φωτεινός υἱὸς παπᾶ Μικέ τοῦ Χίου»

1. Περὶ ἐν καταλόγῳ Litzeica σ. 138 τὰ ὑπ' ἀριθμὸν 275 καὶ 276 χειρογράφα. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ προχείρου νομικοῦ καλεῖται ἐνταῦθα Μιχαήλ Φωτεινόπουλος, ἐνῶ ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ τοῦ βοεβόδα Ρακοβίτζα, τῷ ἐκδοθέντι τῷ 765, Μιχαήλ Φωτεινός. Περὶ ἐπι Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως «Περὶ τῆς μονῆς Κοσινίτσης» ἐν. ἀν.

βοεβόδα Ἰωάννου Στεφάνου Μιχαήλ Ρακοβίτζα κατὰ τὸ 1765. Τὸ πρόχειρον τοῦτο νομικὸν οὐδέποτε χειρόγραφον ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Ρουμανίας. Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων, τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Ρουμανίας ἀποκειμένων, τῷ ἐκδοθέντι ὑπὸ Κωνσταντίνου Litzeica, εὗρισκομεν ἐν τοῖς ἀριθμοῖς 273 καὶ 274, 275, 276 καὶ 277 τέσσαρα ἀντίγραφα τοῦ προχείρου τοῦτου νομικοῦ ὑπὸ τῆν ἐπιγραφὴν «Νομικὸν πρόχειρον ἐξενεχθὲν ἀπὸ πάντων τῶν καθολικῶν νομίμων, ἐκκλησιαστικῶν τε καὶ βασιλικῶν, παρὰ τοῦ τιμιωτάτου καὶ λογιωτάτου ὑπάτου τῶν φιλοσόφων τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ πρώην μεγάλου Παχαρνίκου Μιχαήλ Φωτεινοπούλου Χίου, ὅπερ καὶ μεταφρασθὲν εἰς ἑλληνικὴν ἀπλήν διάλεκτον παρὰ τοῦ αὐτοῦ διηρέθη εἰς τρία βιβλία ἀνθολογία βασιλικῶν νόμων καὶ ἐκκλησιαστικῶν κανόνων ὀνομασθὲν καὶ ἀφιερῶθη τῷ ὑψηλοτάτῳ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ εὐσεβεστάτῳ αὐθέντῳ καὶ ἡγεμόνι μεγαλοπρεπεστάτῳ πάσης Οὐγγροβλαχίας κυρίῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ Σκαρλάτῳ Γρηγορίου Γκίχα βοεβόδα ἐν ἔτει σωτηρίῳ αῤῥξς»¹. Τοῦ προχείρου τοῦτου νομικοῦ προτάσσεται τὸ ἀκόλουθον αὐθεντικὸν χρυσοῦβουλλον γράμμα.

«Ἰωάννης Στέφανος Μιχαήλ Ρακοβίτζας βοεβόδας ἐλέω θεοῦ αὐθέντης καὶ ἡγεμῶν πάσης Οὐγγροβλαχίας.

«τοῦ αὐτοῦ», τὰ δὲ δύο τελευταῖα, αἵτινα εἶνε τὰ ἀκόλουθα, τὸ ὄνομα τοῦ Θεοδώρου Φωτεινοῦ

«Ἐπιτάφιον»

«Τὰ πρώτ' ἐπὶ Βλάχοισιν ὁ πρώην φέρων

πέπτωκε κ' ἰ ἐν τῷδε νῦν κεῖται τάσῳ

πέπτωκε κέδρος, ἡ πιτυς αἰμοῦξάτω

νεκρὸς ἰδ' ἔστιν, ὅς ποτ' ἐνδοξος φάος

Ἰουλιανός, τὸ κλέος τῆς Βλαχίας

φεῦ ἄγιος τόνδ' ἤρπασεν ἐντεῦθεν χάρων».

Θεοδώρου Μικέ

Τοῦ αὐτοῦ

Ἰππὸτ' ἀρ' ἀναγκάζεις τοὺς θνητοὺς ὦ λιμὲ χρυσοῦ

ἀλλήλοισι πολεμῆν πολλά τε φαῦλά τε δρᾶν

Θεόδωρος Φωτεινός υἱὸς πατᾶ Μικέ τοῦ Χίου»

1. Πρὸβλ. ἐν καταλόγῳ Litzeica σ. 138 τὰ ὑπ' ἀριθμὸν 275 καὶ 276 χειρόγραφα. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ προχείρου νομικοῦ καλεῖται ἐνταῦθα Μιχαήλ Φωτεινόπουλος, ἐνῶ ἐν τῷ χρυσοῦβούλλῳ τοῦ βοεβόδα Ρακοβίτζα, τῷ ἐκδοθέντι τῷ 765, Μιχαήλ Φωτεινός. Πρὸβλ. ἐπι Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως «Περὶ τῆς μοῦνης Κοσινίτου» ἐν. ἀν.

Στοχαζόμενος τὸ ἀπαραίτητον χρέος ἔπου ἔχομεν διὰ νὰ φροντί-
 ζωμεν ἀγρόπνοις ὄμμασι καὶ νοῖ διεγνηγεμένῳ πάντα ἕσα πιστεύουσι
 καὶ ἀφορώσιν εἰς καλὴν διοίκησιν καὶ εὐκοσμίαν τῆς ἡς ἐλάχομεν θεό-
 θεν ἡγεμονίας καὶ φροντίζοντες περὶ τούτων κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἠθελή-
 σαμεν κατὰ τὸ δυνατόν νὰ ἀνακαλέσωμεν τὴν εὐκοσμίαν ἐκείνων τῶν
 ὄσων ἔτυχόν πως νὰ διακυβερνῶνται ἀτάκτως, νὰ ἀγωνταὶ ἐκό-
 σμως καὶ ἀκολουθῶς βουλήν ἐβουλήθημεν διὰ νὰ συστήσωμεν κατὰ
 πρῶτον τοὺς πολιτικούς νόμους ἐφ' ᾧ διενεργοῦντες προσφυῶς καὶ
 ἀρμοδίως κατὰ τε τὸν νοῦν καὶ τὴν θέλησιν αὐτῶν καὶ νὰ μὴ παρα-
 βλέπωμεν αὐτοὺς διενεργουμένους καταχρηστικῶς ἅμα καὶ ἀπερισκέ-
 πτως καθὼς ἕως τῶρα ἔτυχον νὰ ἐνεργῶνται, τὸ ὅποιον καὶ ἐγένετο αἰ-
 τία μεγάλης βλάβης εἰς ἕνα ἕκαστον τῶν κρινομένων καὶ αἰτία εἰς
 τὸ νὰ προσκρούσωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν ἅγιον θεὸν τὸν δωρησάμενον
 ἡμῖν τὴν ἡγεμονίαν ταύτην καὶ νὰ κατηγορηθῶμεν ἀμελείας ἅμα καὶ
 ἀχαριστίας· ἀμελείας μὲν ὡς ἀμελοῦντες τῆς καλῆς οἰακοστροφίας
 τοῦ πολυτιμάντου τούτου σκάφους τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων καὶ μὴ
 προσορμίζοντες αὐτὸ εἰς εὐδύους λιμένας διὰ τοῦ ἀνήκοντος δικαίου,
 ὅπου κατὰ χρέος πρέπει νὰ ἀποδίδῶμεν εἰς κάθε μίαν ὑπόθεσιν καὶ μὲ
 τοῦτο νὰ κάμνωμεν νὰ ἀναπαύεται ἕκαστος διὰ νὰ μὴ γογγύζη καὶ νὰ
 μὴν ἀγανακτῆ ὡς κλυδωνιζόμενος ὑπὸ τῆς ἀδικίας· ἀχαριστίας δὲ ὡς μὴ
 δείξαντας καρποὺς εὐχαριστίας εἰς τὸν ἅγιον θεὸν διὰ τε ἄλλων ὀρει-
 λομένων ἔργων ἀρετῆς καὶ μάλιστα τῆς δικαιοσύνης ἐν ἣ ἐπαναπαύε-
 ται. Τοῦ ἔργου τούτου ἀμφοτέραις χερσὶ δραζάμενοι ἀπεφασίσα-
 μεν νὰ ἐνεργήσωμεν τὴν σύστασιν τούτων τῶν πολιτικῶν νόμων, εἴτι-
 νες ὄντες οὐ μόνον πάντῃ ἀσαφεῖς ἀλλὰ καὶ διεσκορπισμένοι ἐδέοντο
 ἅμα καὶ μεταφράσεως κατὰ τὸ νόημα αὐτῶν καὶ συλλογῆς ἀπὸ πάν-
 των τῶν νομίμων, ναὶ μὴν καὶ ἐκλογῆς. Κέντευθεν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν
 τούτου δωρίσαμεν ἄνδρα δόκιμον καὶ ἀρμοδίον τὴν τε θύραθεν καὶ
 ἐκκλησιαστικὴν παιδείαν ἐγγεγυμνασμένον καὶ πρὸς τοὺς νόμους
 εὐφυῶς ἔχοντα, τὸν τιμιώτατον καὶ λογιώτατον ἄρχοντα ὑπατον τῶν
 φιλοσόφων τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας Μιχαὴλ Φωτεινὸν
 Χίον τὸν καὶ μέγαν παχάρνικον χρηματίσαντα καὶ παρ' ἡμῖν μέγαν
 γρημματοκτὸν, ὅστις καὶ ἐξερευνήσας ἀκριβῶς καὶ μὲ κάθε ἐπιμέλειαν
 ἐξακριβώσας τὰς τε νομικὰς διατάξεις ὅλας, δημοῦ δὲ καὶ τὰς τοπικὰς

συνηθείας οπου τέως είναι ἐν χρήσει καὶ ὄσα ἐπωφελῆ καὶ ἀρμόδια εἰς τὰς παρεπιπτούσας τάσδε ὑποθέσεις συλλέξας, ἀρμόμενος ἀπὸ ἐπιπέ-
 τε τῶν βασιλικῶν νόμων, τῶν ἐκκλησιαστικῶν νομίμων καὶ ἄλλων δια-
 φέρων βιβλίων νομικῶν καὶ ὅλα κατὰ τὸ δυνατόν εἰς ἓν συναγαγὼν,
 ἔγεινε τὸ παρὸν σύστημα διηρημένον εἰς τρεῖς τόμους ἐντελέστα-
 τον καὶ ἀκριβέστατον, εἰς δὲ προσετέθησαν καὶ τινες διαταγαὶ ἀναγκαιόταται πάνυ καὶ ὠφέλιμοι διὰ τὴν εὐνομίαν καὶ καλὴν διοίκησιν
 τῆς θεοφρουρήτου ταύτης τζάρας, τὸ ὅποιον καὶ δοκιμασθὲν ἀκριβῶς
 παρὰ σοφῶν ἀνδρῶν καὶ εὐρεθὲν ἀπαράλλακτον τοῖς νόμοις, ἅτε φυ-
 λάττον ἀπαρασαλεύτως τὸ καθ' αὐτὸ νόημα καὶ σκοπὸν τῶν νόμων καὶ
 καλῶς μεταφρασθὲν κατὰ τὴν ἔννοιαν ἐκείνων ἐπεκυρώθη παρ' ἡμῶν
 καὶ ἐξεδόθη εἰς τὸ νὰ διενεργῆται εἰς ὅλα τὰ κριτήρια τῆς τζάρας
 ταύτης διὰ τὴν διαίτησιν τοῦ δικαίου, θεμέλιον ὄν καὶ βακτηρία εἰς
 ἐνέργειαν ὄλων τῶν νόμων καὶ δικαίων κρίσεων. Παραγγέλλομεν λοι-
 πὸν καὶ ἐντελλόμεθα εἰς ὅλους τοὺς κριτὰς τοὺς τε ἄρχοντας τοῦ αὐ-
 θεντικού ἡμῶν διδανίου καὶ λοιποὺς τῶν μερικῶν κριτηρίων διὰ νὰ φυ-
 λάττετε εἰς κάθε ὑπόθεσιν τὰ κατὰ νόμους δίκαια ἀπαρασαλεύτως προ-
 αρμόζοντες προσφυῶς καὶ ἀρμοδίως τὰς νομικὰς διαταγὰς εἰς κάθε ὑπό-
 θεσιν καὶ ἀπαθῶς καὶ ἀφιλοπροσώπως καὶ προσέχοντες ὅλην νοῦ εἰς τὸ
 δίκαιον οὐδόλως ἀνατροπὴν τινὰ τοῦ δικαίου ποιοῦντες ἐφ' ὀλιγότινι αἰ-
 τία ἐξέπαντος, ὡς ἂν οπου ὅστις φωραθῆ ἀνατρέπων τὸ δίκαιον καὶ τοὺς
 νόμους λυμαινόμενος θέλει δεικνύει τὰς ἐκ τῶν νόμων ποινὰς. Οὕτως
 ἀποφαινόμενοι ἐξεδώκαμεν καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον αὐθεντικὸν χρυσο-
 βουλλον γράμμα.
 Ἐν ἔτει σωτηρίου αψξε'»

Ἐκ τοῦ χρυσοβούλλου τούτου γίνεται δῆλον ὅτι ἡ συλλογὴ αὐτῆ
 τῶν νόμων ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Μιχαήλ Φωτεινοῦ κατ' ἐντολὴν τοῦ βοε-
 βόδα Ἰωάννου Στεφάνου Μιχαήλ Ρακοβίτζα, ὅστις καὶ ἐπικυροῖ διὰ τοῦ
 χρυσοβούλλου αὐτοῦ τὸ ἔργον¹. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ὅμως τοῦ ἔργου
 γίνεται δῆλον ὅτι τοῦτο ἀφιερῶθη εἰς τὸν ἡγεμόνα Θόγγροβλαχίας
 Ἰωάννην Σκαρλάτον Γρηγόριον Γλίκαν, ὅστις καὶ χρυσοβούλλον ἔχει
 ὑπὲρ τοῦ ἔργου γράφει, ἀρχόμενον διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων. «Στοχαζόμε-

1. Ποβλ. χειρογρ. 275 ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Litzica.

2. Ἐν. ἀν. χειρογρ. 275, 276 καὶ 277.

νας τὸ ἀπαραίτητον χρέος»⁽¹⁾. Ἡ φαινομενικὴ αὕτη ἀντίφασις δύναιται νὰ ἐξηγηθῇ, ἐν λαθῇ τις ὑπ' ὅσων ὅτι ὁ Στέφανος Ρακοβίτζας ἐκράτησε τὴν ἡγεμονίαν ἐπὶ ἕν μόνον ἔτος, μετ' αὐτὸν δ' ἀνήλθεν εἰς τὴν ἡγεμονίαν ὁ Σκαρλάτος Γκίκας, ὅστις ἡγεμόνευσεν ἀπὸ τοῦ 1765 καὶ ἐπομένως ὅτι πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἔργου ἐξωσθέντος τοῦ Ρακοβίτζα καὶ διαδεχθέντος αὐτὸν τοῦ Γκίκα ἀφιερῶθη τὸ ἔργον οὐχὶ εἰς τὸν Ρακοβίτζαν, ἀλλ' εἰς τὸν διαδεχθέντα αὐτὸν Γκίκαν⁽²⁾. Κατὰ ταῦτα ὁ Μιχαὴλ Φωτεινὸς κατ' ἐντολὴν τοῦ βουεβόδα Στεφάνου Ῥακοβίτζα συνέταξε τὸ πρόχειρον νομικὸν λαβὼν ὡς πηγὰς τοὺς βασιλικούς νόμους, τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνας καὶ τὰς τοπικὰς συνηθείας. Διεξῶν δηλαδὴ ὑπ' ὅσων διάφορα νομικὰ βιβλία καὶ ἐκκλησιαστικὰ νόμιμα δι' ἐκλογῆς ἐξ αὐτῶν καὶ μεταφράσεως ἀπήρτισε τὸ ἑαυτοῦ πρόχειρον νομικὴν συναθροίσας εἰς ἕν δλον τοὺς διεσχοπισμένους εἰς διάφορα βιβλία νόμους καὶ κανόνας καὶ ὡς ἀσφαεῖς μεταφράσας αὐτοὺς εἰς ἀπλουστεράν γλῶσσαν. Οὕτω ἀπηρτίσθη τὸ πρόχειρον νομικὸν, ἕπερ πιθανῶς μὲν δὲν ἐξεδόθη τύποις⁽³⁾ ἦτο ὁμως ἀρκούντως διαδεδομένον καὶ γνωστὸν⁽⁴⁾ τοῦλάχιστον ἐν Βλαχίᾳ ἔνθα καὶ ἐπὶ τινα χρόνον ἴσχυεν. Ἐν-

1. Ἐν. ἀν. σελ. 140 χειρογρ. 277.

2. Κατὰ τὸν Xenopol ὁ Στέφανος Ρακοβίτζας ἡγεμόνευσεν ἀπὸ τοῦ 1761-1765, τοῦτον δὲ διεδέχθη ὁ Σκαρλάτος Γκίκας ἡγεμονεύσας ἀπὸ τοῦ 1765-1766 (Histoire des Roumains τομ. II σελ. 213), κατὰ δὲ τὸν Διονύσιον Φωτεινόν, ὁ Στέφανος βουεβόδας Ρακοβίτζας ἔλαβε τὴν ἡγεμονίαν τῷ 1761, ἡγεμονεύσας δὲ ἕν ἔτος καὶ μῆνας ἕξ ἐξώσθη διὰ τὰς πιέσεις καὶ τὴν ἐπαχθὴ φορολογίαν. Τῷ 1765 ἔλαβε τὴν ἡγεμονίαν ὁ Σκαρλάτος βουεβόδας Γκίκας σ', ὅστις μετὰ δύο ἐτῶν ἡγεμονίαν ἐξώσθη (πρβλ. τὴν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθεῖσαν ἱστορίαν αὐτοῦ).

3. Ἡ νομοθεσία τῆς Βλαχίας τοῦ ὑψηλοτάτου καὶ εὐσεβεστάτου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας κυρίου κυρίου Ἰωάννου Γεωργίου Καρατζᾶ βουεβόδα ἐξεδόθη τῷ 1817 ἐν Βουκουρεστίῳ εἰς βλαχικὴν γλῶσσαν καὶ ἔπειτα τῷ 1818 ἐν Βιέννῃ εἰς ἑλληνικὴν μετάφρασιν (πρβλ. τὸ προτασσόμενον τῆς ἐκδόσεως ἀθηναικὸν θέσπισμα τοῦ Καρατζᾶ (σ. 5-7) καὶ Zachariae von Lingenthal Geschichte des gr. röm. Rechts ἐκδ. δευτέρα 1877 σελ. XVI ἔ.)

4. Ἐν φύλλῳ 342α τῆς χειρογράφου πανδέκτης τοῦ Νικολάου λογοθέτου γενικοῦ τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, τῆς ὑπὸ τοῦ Σωφρονίου Εὐστρατιάδου περιγραφείσης («Ἐκκλ. Φάρος» Τόμ. σ', (1910) τεῦχος λβ' σελ. 81 ἔ.) ἀναγινώσκωμεν. *Ἐκ τοῦ νομίμου Μιχαὴλ Φωτεινοῦ τοῦ ἐκ Χ(ίου) ὑπάτου τῶν φιλοσόφων τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ μεγάλου Παχένικου (;) καὶ γραμματικοῦ

~~αὐθεν ἐξηγεῖται ἡ πολλαπλότης τῶν σωζομένων ἀντιγράφων τοῦ ἔργου ἐν Ρουμανίᾳ, ἴσως δὲ καὶ ἀλλαχοῦ (').~~

II

Ἐκτὸς τοῦ νομικοῦ προχείρου ὁ Μιχαήλ Φωτεινός ἔγραψε καὶ ἄλλα ἔργα καὶ ἐπιστολάς. Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 1184 χειρόγραφον τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου παρέχει ἡμῖν πολυτίμους ἐκδόσεις περὶ τῶν ἔργων τοῦ Φωτεινοῦ. Τὸ χειρόγραφον τοῦτο φαίνεται αὐτόγραφον τοῦ Μιχαήλ Φωτεινοῦ, ὅστις εἶχε γράψει ἐν αὐτῷ τινὰ μόνον τῶν ἔργων αὐτοῦ.

Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 1184 χειρόγραφον ἀποτελεῖται ἐκ σελίδων 126, ὧν αἱ 73 πρῶται ἔχουσιν ἀρχικῶς ἀριθμηθῆ. Τὸ μῆκος τῶν σελίδων εἶνε 0,16, τὸ δὲ πλάτος 0,10. Ἐν ἀρχῇ ὑπάρχει ἐν φύλλον ἀνευ ἀριθμῆσεως, ἐν τῷ ἑποίῳ γέγραπται:

τῆς αὐθεντίας Οὐγγροβλαχίας συντεθέντος κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αὐθέντου Στεφάνου Μιχαήλ Ρακοβίτζου βοεβόδα καὶ ἡγεμονος πάσης Οὐγγροβλαχίας ἐν ἔτει ἀφ' ἧς περὶ κανόνων διαφόρων ἦτοι φεφάδ» (ἐν. ἀν. σ. 81). Προφανῶς τὸ ἀμφιβαλλόμενον Παχξένικον πρέπει νὰ ἀναγνωσθῆ παραρνίκου.

1. Ἐν τῇ ἡμετέρῃ ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ ἀπόκειται δύο χειρόγραφα νομοκανονικοῦ περιεχομένου, τὰ ὑπ' ἀριθμὸν 1457 καὶ 1458, ἀτινα μετὰ τινος τρίτου ἀπολεσθέντος ἀπετέλουν σύνταγμα νομοκανονικὸν εἰς τρεῖς τόμους ὡς ὀρθῶς ἐν τῷ καταλόγῳ αὐτοῦ παρατηρεῖ ὁ Σακκελίω (σ. 290). Τῶν δύο σωζομένων χειρογράφων τὸ μὲν ἄρχεται ἀπὸ σελίδος 552-1244, τὸ δὲ ἀπὸ 1244-1945, ἐξ οὗ γίνεται δῆλον ὅτι τὸ δευτέρον εἶνε συνέχεια τοῦ πρώτου καὶ ὅτι ὑπῆρχε καὶ πρῶτός τις τόμος περιλαμβάνων τὰς σελίδας 1-552, ὅστις ἀπολέσθη σωθέντων μόνον τῶν δύο τελευταίων τόμων, τοῦ δευτέρου, ὅστις φέρει νῦν τὸν ἀριθμὸν 1458 καὶ τοῦ τρίτου, ὅστις φέρει τὸν ἀριθμὸν 1457 ἐσφαλμένως ὑπὸ τοῦ Σακκελιώου ἀριθμηθέντων. Ἡ εἰς τρεῖς τόμους διαίρεσις τοῦ νομοκανονικοῦ τούτου ἠδύνατο νὰ παραπλανήσῃ τινὰ νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ὁ νομοκανονικὸς οὗτος εἶνε τὸ πρόχειρον νομικὸν τοῦ Μιχαήλ Φωτεινοῦ. Ἄλλ' ἡ ἐν σελίδι 1210 παρατιθεμένη ἐπιστολὴ τοῦ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου πρὸς τὸν συγγραφέα, ἡ φέρουσα χρονολογίαν ἀφ' ἧς δεικνύει ὀφθαλμοφανῶς ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο ἐγράφη μετὰ τὸ 1771 καὶ ἐπομένως δὲν δύναται νὰ συνταυτισθῆ μετὰ τὸ πρόχειρον νομικὸν τοῦ Μιχαήλ Φωτεινοῦ, τὸ γραφέν κατὰ τὸ 1765. Ἐν τῇ διατριβῇ μου «Ἐκ τῶν νομοκανονικῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Πανεπιστημίου τὰ ὑπ' ἀριθμὸν 1457 καὶ 1458», τῇ δημοσιευθείσῃ ἐν τῷ πανηγυρικῷ τόμῳ ἐπὶ τῇ ἐβδομηκονταπενταετηρίδι τῆς ἐκκλ. ζήτησαρείου σχολῆς ἀπέδειξα ὅτι συγγραφεὺς τοῦ νομοκανονικοῦ τούτου εἶνε ὁ Νεόφυτος ὁ Κανσοκαλυβίτης (ἐν. ἀν. σελ. 185. ἔ.)

«Παραινέσεις τινὲς ἄρχοντος ἐκ Χρίου συντεθεῖσαι παρ' αὐτοῦ καὶ ἐκδοθεῖσαι πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Ἐν Βουκουρέστι.

1781 Μαρτίου 20.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ χειρογράφου εἶνε τὸ ἀκόλουθον.

1 (σ. 1—33) «Παραινέσεις ἄρχοντός τινος ὑπάτου τῶν φιλοσόφων τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ μεγάλου παχαρνίκου Βλαχίας Μιχαήλ Φωτεινοῦ τοῦ ἐκ Χρίου συντεθεῖσαι παρ' αὐτοῦ καὶ ἐκδοθεῖσαι πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ».

2 (σ. 34—39) «Ἐπιτάφιος εἰς τὸν Ρημνίκου Καισάριον ἐν Βουκουρεστίῳ».

3 (σ. 39—43) Ἔτερος ἐπικήδειος λόγος εἰς ἀγνωστον ἡμῖν ἀρχιερέα.

4 (σ. 45—53) «Ἐπιστολικοὶ τύποι».

5 (σ. 54—67) «Τὰ ἑπτὰ θανάσιμα ἁμαρτήματα ἦτοι φθόνος, φιλαργυρία, πορνεία, γαστριμαργία, ὑπερηφάνεια, ἀκηδία καὶ ὀργή καὶ αἱ ἐξ αὐτῶν γεννώμεναι ἁμαρτίαι μετὰ σχημάτων, ἐν οἷς παρίσταται ἐκάστη θανάσιμος ἁμαρτία ὡς ρίζα δένδρου, ἐξ ἧς προέρχονται δέκα ἄλλαι ἁμαρτίαι παριστάμεναι ὡς κλάδοι τοῦ δένδρου».

6 (σ. 68—70) «Τὰ ἑπτὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τὰ ἑπτὰ μυστήρια τῆς ἐκκλησίας. Αἱ τέσσαρες καθόλου ἀρεταὶ τῆς ψυχῆς. Αἱ τέσσαρες καθόλου ἀρεταὶ τοῦ σώματος».

7 (σ. 73—74) «Στίχοι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης».

8 (σ. 79—80) «Στίχοι ἄπλοι κατ' ἀλφάβητον».

9 (σ. 82—97) «Ἀποφθέγματα ἐκ διαφόρων συγγραφέων».

10 (σ. 97—103) «Παροιμίαι Σολομώντος».

11 (σ. 105—108) «Γνώμαι Θεόγνιδος» «Παραινέσεις Φωκυλίδου», «Πυθαγόρου χρυσᾶ ἔπη».

12 (σ. 110—114) «Ἐκ τῆς σοφίας Σολομώντος».

13 (σ. 114—116) «Σοφία Σειράχ».

14 (σ. 117—121) «Ἱστορία».

15 (σ. 123—126) «Κατάλογος τῶν βιβλίων».

Ἐν σελ. 71, 72, 77, 78, 81 καὶ 122 κείμενα ἐν γλώσσῃ βλαχικῇ. Τὰ περιεχόμενον τῶν τεμυχίων τούτων δὲν ἔχει σπουδαιότητά

τινα ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ καὶ ἐκ τινων σημειώσεων καὶ ἐξηγήσεων. Οὕτω ἐν σελίδι 78 ἐν τέλει τοῦ βλαχικοῦ κειμένου ἀναγινώσκουμεν: «Αὕτη ἡ γραφή ἢ τραγωδικὴ ἐκ τῆς παρήσας τῆς φράντζας, ἥτις φανερώνει τὸν φονευμὸν μιᾶς κόρης ἀπὸ φαριμάκι διὰ τὸν ἔρωτα» καὶ ἐν σελίδι 81 «ἤγουν κάρτα τούτου φυλάττου ἄνδρα ἔμπροσθεν γυναικός, γυναῖκα ἔμπροσθεν ἀνδρός, πατέρα ἔμπροσθεν παιδίων, κύριον ἔμπροσθεν δούλων εἰς οὐδὲν ἐλέγξει» καὶ κατωτέρω «ὁ πραγματευτῆς μιᾶ πῆχει μετρᾶ ὄλον τὸ πρᾶγμα οὕτως ὀλόκληρος κόσμος (;) ὁμοεῖται τῆς ζωῆς τοῦ ἑαυτοῦ βασιλέως».

III

Ἄξιοι ἰδίας προσοχῆς ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων ἔργων τοῦ Μιχαήλ Φωτεινοῦ εἶνε αἱ παραινέσεις καὶ εἰ δύο ἐπικήδειοι ὧν ὁ μὲν πρῶτος εἰς τὴν ἐπίσκοπον Ρημνίκου Καισάριον, τὸν χρηματίζαντα, ὡς γνωστὸν, μαθητὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Τυρναδίτου, γνώστην δὲ ὄντα κατὰ Ζαβίραν «τῆς ἑλληνικῆς, λατινικῆς, γαλλικῆς, ρωσικῆς καὶ ἰταλικῆς γλώσσης»¹, ὁ δὲ δεῦτερος εἰς ἄγνωστὸν τινα ἡμῖν ἐπίσκοπον. Τοὺς δύο τούτους λόγους δημοσιεύω κατωτέρω ὡς ἀξίους δημοσιεύσεως.

Αἱ παραινέσεις φέρουσιν ἐπιγραφὴν «Παραινέσεις ἀρχοντός τινος ὀπάτου τῶν φιλοσόφων τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ μεγάλου παχαρνίκου Βλαχίας Μιχαήλ Φωτεινοῦ τοῦ ἐκ Χίου συντεθεῖσαι παρ' αὐτοῦ καὶ ἐκδοθεῖσαι πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ», ἀρχονται δὲ ὡς ἀκολούθως:

«Φίλιτατέ μοι υἱέ

Μετὰ τὰς ἐγκαρδίους πατρικὰς μου εὐχὰς, ὅπου σε ἐφοδιάζω, σὲ ἐπιτάττω πατρικῶς νὰ φυλάττης τὰ παρόντα μὲ ἄκραν ἐπιμέλειαν διὰ νὰ φανῆς ἀξίος υἱὸς ἀναμεταξὺ εἰς τοὺς νέους καὶ ἀνώτερος τῶν ἐμηλίκων σου καὶ γέρων εἰς αὐτὴν σου τὴν τρυφερὰν ἡλικίαν καὶ ἀκολούθως νὰ ἀγαπάσαι καὶ νὰ ἐπαινῆσαι ἀπὸ ὄλους καὶ εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν νὰ ἀποκτήσης ὄχι μόνον τὰς ἐσωτερικὰς ἀρετὰς, ὅπου στολίζουν τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐξωτερικὰς ὅπου στολίζουν τὸ σῶμα καὶ τέλος πάντων νὰ ἀποκτήσης τὰς ἐγκαρδίους μου πατρικὰς εὐχὰς, ὅπου θέλουν σε ὑποστηρίξει πάντοτε· εὐχαὶ γὰρ γονέων, λέγει ὁ θεὸς ἀπό-

1. Νέα Ἑλλ. σελ. 386 πρὸβλ. καὶ Σάθα Νεολ. φιλολ. σ. 611.

στολος, στηρίζουσι θεμέλια οίκων. Ἐπειδὴ ἀλλέως κάμνοντας καὶ παραδαινώντας αὐτὰς τὰς πατρικὰς μου ἐντολάς ὄχι μόνον θέλεις προσκρούσαι εἰς τὸν ἅγιον Θεόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰς ἐμένα καὶ ἀκολουθῶς ἀντὶ εὐχῶν ἔχεις νὰ ἀντισπάσης ἀράς πατρικὰς καὶ ἀτιμίας ἀπὸ ἀνθρώπου, ὃ μὴ γένοιτο, καὶ περιφρονήσεις οὐκ ὀλίγας καὶ νὰ φανῆς θέαμα ἐλεεινὸν καὶ ἀξιοθρήνητον.

«Πρῶτον λοιπὸν νὰ φυλάττῃς ἀμόλυτον καὶ ἄνόθευτον τὴν ἀμώμητον ἡμῶν πίστιν, ἣντινα ἐδιδάχθης παρὰ τῆς καθολικῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας».

Οὕτως ἐξακολουθεῖ παρέχων τριάκοντα παραινέσεις πρὸς τὸν υἱὸν του, τὰς ὁποίας περατοῖ ὡς ἀκολουθῶς· «Αὐτὰ τὰ ἀνωτέρω κεφάλαια σε ἐπιτιμῶ πατρικῶς νὰ τὰ ἀναγινώσκῃς κάθε πουργὸν μετὰ τὴν προσευχὴν σου καὶ νὰ τὰ ἐντυπώνῃς εἰς τὴν καρδίαν σου καὶ νὰ τὰ ἀκολουθῆς ἐπικαλούμενος πάντοτε τὴν θείαν βοήθειαν, ἣ ὁποία νὰ ἦναι ἀρρωγός σου διὰ παντός. Ἀμήν».

Τὰς τριάκοντα ταύτας παραινέσεις ἀκολουθοῦσιν ἕτεραι δέκα ὀκτώ, αἵτινες ἀρχονται·

«Ἀδιακόπως νὰ ἀκολουθῆς τὴν προσευχὴν σου τὸ πρωῒ καὶ τὸ ἑσπέρας διὰ νὰ μὴν ὑποπέσῃς εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ πάντοτε νὰ ἔχῃς τὰς ἐλπίδας σου στερεὰς εἰς τὸν ἅγιον Θεόν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀμέσως νὰ ἐλπίζῃς κάθε καλὸν καὶ ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπου διὰ νὰ μὴν ὑποπέσῃς εἰς κρίμα· ἐπικατάρατος γὰρ λέγει ἡ θεία Γραφή πᾶς ὃ ἐλπίζειν ἐπὶ ἀνθρώπῳ» καὶ τελευτῶσιν·

«Αὐτὰ τὰ ἀνωτέρω σε ἐπιτάττω πατρικῶς νὰ τὰ ἀναγινώσκῃς κάθε βράδῳ μὲ περιέργειαν καὶ ἐπιμέλειαν καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν κάμνοντας τὴν προσευχὴν σου νὰ κοιμᾶσαι, ὅπου ὑποστηρίζόμενα μὲ τὴν ἱερὰν προσευχὴν νὰ ἐντυπώνωνται εἰς τὴν καρδίαν σου καὶ οὕτω νὰ λαμβάνουσιν εὐκόλως καὶ ἀδιστακτικῶς τὴν ἐνεργείαν τους, τὴν ὁποίαν εἶθε ἐφ' ὄρου ζωῆς σου νὰ ἐνεργῆς, διὰ νὰ φανῆς ὑποκείμενον ἀξίον καὶ νὰ ζήσῃς μίαν ζωὴν ἐπαινετὴν καὶ μακαρίαν.

Καὶ αὐθις πατρικῶς σε εὐχομαί».

Τὰς δέκα ὀκτὼ παραινέσεις ἀκολουθοῦσιν ἕτεραι δέκα, αἵτινες ἀρχονται·

«Κάθε ἔργον, ὅπου ἔχεις νὰ κάμῃς νὰ τὸ στοχάζεσαι πρῶτον κα-

λῶς καὶ νὰ τὸ γυμνάξῃς κατὰ νοῦν ἀπαξ καὶ δις καὶ πολλακις, καὶ οὕτω νὰ τὸ κάμνῃς χωρὶς νὰ εἶσαι ὀρμητικὸς εἰς τὸ νὰ βάλλῃς εἰς πρᾶξιν ἐκεῖνο, ὅπου στοχασθῇς ἀπαξ, ἐπειδὴ τὸ ἐν βίᾳ οὐκ ἐρωταῖν καὶ τελευτῶσιν·

«Αὐτὰ τὰ ἀνωτέρω σε ἐπιτάττω πατρικῶς νὰ τὰ ἀναγινώσκῃς ἐπιμελῶς κάθε Κυριακὴν, τὴν ὅποιαν πρέπει νὰ ἐορτάξῃς ὄχι μὲ μέθας, χοροῦς καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἄεμνα ἔργα, ἀλλὰ μὲ τὴν μελέτην τῶν θείων λόγων καὶ μὲ τὴν σπουδὴν, ὁμοίως νὰ τὰ ἀναγινώσκῃς καὶ εἰς τὰς ἐορτάς τῶν ἁγίων, τοὺς ὁποίους νὰ σέβῃσαι ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας ὡς μεσίτας παρὰ θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν.

Καὶ αὐθις πατρικῶς ἐκ ψυχῆς σε ἀσπάζομαι».

Τὰς δέκα ἀνωτέρω παραινέσεις ἀκολουθοῦσιν ἕτεροι δέκα καὶ ἕξ, αἵτινες ἄρχονται·

«Ὅταν εἰσέρχῃσαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν νὰ εἰσέρχῃσαι μὲ μεγάλην ταπεινώσιν καὶ συντριβὴν καρδίας καὶ ὄχι μὲ ἀλαζονείαν καὶ ἰδέας σατανικὰς. Ἐπειδὴ μὲ τὸν πρῶτον τρόπον τῆς συντριβῆς καὶ ταπεινώσεως εὐρίσκεις τὰ ὦτα τοῦ Σαβχώθ ἀνεωγμένα εἰς τὰς προσευχὰς καὶ δεήσεις σου καὶ ἀπολαμβάνεις ἐκεῖνο, ὅπου ζητεῖς, μὲ τὸν δεῦτερον τρόπον τῆς ἀλαζονείας κατακρημνίζῃσαι εἰς κολάσεις αἰώνιους, ὡσὰν ὅπου ἔμπροσθεν εἰς τὸν θεὸν πρέπει νὰ στεκώμεθα μὲ μεγάλην συστολὴν καὶ ταπεινώσιν καὶ νὰ κλαίωμεν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ζητοῦντες τὴν ἄφεσιν αὐτῶν καὶ ὄχι νὰ στεκώμεθα σοβαροὶ καὶ ὑπερήφανοι ζητοῦντες προεδρείας καὶ ἄλλα παρόμοια κοσμικὰ ἢ μᾶλλον εἰπεῖν σατανικὰ καὶ τελευτῶσιν·

«Ὅταν πραγματεύῃσαι νὰ ἀποδίδῃς μετὰ πάσης εὐχαριστίας τὰ δίκαια τῆς βασιλείας καὶ νὰ μὴν θελήσῃς ποτὲ νὰ ἀφαιρέσῃς τὸ παραμικρὸν δίκαιον αὐτῆς ὡσὰν ὅπου τοῦτο τὸ νὰ ἀφαιρῇς ἴηλαδὴ τὰ δίκαια τῆς βασιλείας ὄχι μόνον εἶναι μισητὸν καὶ πρόξενον ἀτιμίας, ζημίας, βλάβης καὶ διαφθορᾶς τῆς ὑπολήψεώς σου, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον εἰς τὴν εὐαγγελικὴν ἐντολήν· ἀπόδοτε γάρ φησι τὰ τοῦ καίσαρος τῷ καίσαρι καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ. Πρόσεχε λοιπὸν νὰ μὴ προσκρούσῃς μήτε εἰς τὸν θεὸν μήτε εἰς τὴν βασιλείαν.

Τέλος καὶ τῷ θεῷ δόξα».

Κατὰ ταῦτα αἱ παραινέσεις τοῦ Μιχαήλ Φωτεινοῦ πρὸς τὸν υἱὸν

αὐτοῦ. ἀνέρχονται εἰς ἑβδομήκοντα καὶ τέσσαρας διαιρουμένας εἰς
 τέσσαρξ τμήματα, ὧν τὸ πρῶτον περιλαμβάνει τριάκοντα, τὸ δεύτερον
~~δέκα καὶ ἑπτὰ, τὸ τρίτον δέκα καὶ τὸ τέταρτον δέκα καὶ ἑξ.~~

Ἡ ἀξία τῶν παραινέσεων τούτων δὲν εἶνε μικρά. Προερχόμεναι
 ἐξ εὐσεβοῦς καὶ τιμίας καρδίας, πλήρους ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ
 τῶν πλησίων καὶ ἐκθέτουσαι τὰ καθήκοντα παντὸς χρηστοῦ καὶ τιμίου
 πολίτου διὰ γλώσσης ἀπλῆς σαγηνεύουσι τὸν ἀναγνώστην διὰ τῆς
 θερμότητος ἐκείνης, ἣτις ἐκφαίνεται πανταχοῦ ὅπου ὁμιλεῖ ἡ εὐσεβὴς
 καρδιά. Διὰ τοῦτο αἱ παραινέσεις αὗται εἶνε ἀξίαι ἐκδόσεως. Παρα-
 λείπων ὁμως ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ἔκδοσιν τούτων ἕνεκα τῶν στενῶν
 ὁρίων τοῦ περιοδικοῦ ἀρκοῦμαι εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν δύο ἐπιταφίων
 λόγων, ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ὁποίων δύνανται οἱ ἀναγνώσται νὰ λά-
 θωσιν ἰδέαν τινὰ τοῦ ὄφους τοῦ ἡμετέρου Φωτεινοῦ.

VI

Ἐπιτάφιος εἰς τὸν Ρημνίκου Καισάριον. — Ἐν Βουκουρέστι.

*«Ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κοιμηθήσομαι καὶ ὑπνώσω
 ὅτι σὺ Κύριε κατὰ μόνας ἐπ' ἐλπίδι κατόκησάς με».*

Καθὼς εἰς τοῦτον τὸν αἰσθητῶν κόσμον ὅπου κατοικοῦμεν, εὐρίσκε-
 ται μέσα ἄλλος κόσμος, διάφορος, κρύφιος καὶ ἀόρατος, ὅπου μόλις
 μὲ διπλὴν ὄρασιν τὸν γνωρίζομεν, οὕτω καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους εὐρί-
 σκεται ἄλλος ἄνθρωπος, ὅπου μῆτε φαίνεται μῆτε γνωρίζεται, διατὶ
 αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ὁ ἔσω τῆς καρδίας ἄνθρωπος, ὅπου καὶ προφητικῶν
 νοῦν διέλαθεν, ὡσάν ὅπου ἐκεῖνος ζῆ ὄχι κατὰ φαντασίαν καὶ ὑπόληψιν,
 ἐπειδὴ δὲν πράττει τίποτε κατ' ἐπίδειξιν παρὰ ζῆ μέσα εἰς τοῦ λόγου
 του, ζῆ ἐκείνην τὴν ἀληθινήν καὶ ἐν Χριστῷ κεκρυμμένην ζωὴν κατὰ
 μόνας εἶμι ἐγὼ ἕως παρέλθω. Ὅθεν ἡμεῖς μῆτε τὸν βλέπομεν, μῆτε
 εὖν γνωρίζομεν, διότι ἡμεῖς συνειθίζομεν νὰ τὰ ψηλαφήσωμεν ὄλα μὲ
 εἶην αἰσθησιν καὶ θέλομεν νὰ ἀπολαύσωμεν μόνον τὸν ἔσω ἄνθρωπον
 καὶ τὸν ἔσω ἄνθρωπον μῆτε τὸν ἐξετάζομεν. Αὐτὸς καθὼς εἰς ὄλον
 του τὴν βίαν ἔζησε καθ' ἑαυτὸν μονότροπος, οὕτως καὶ εἰς τὸ τέλος του
 ἰέλει νὰ ἀναπαυθῆ ἡσυχος. Ἐν εἰρήνῃ, λέγει, ἐπὶ τὸ αὐτὸ κοιμηθή-
 τομαι καὶ ὑπνώσω ὅτι σὺ Κύριε κατὰ μόνας ἐπ' ἐλπίδι κατόκησάς με.
 Ἄς λείψει κάθε λοιπὸν παράταξις σήμερον, ἄς λείψουν ὄλαις αὐταῖς

αί μεγαλοπρέπειαις, διατί ὁ μέγας Καισάριος ἐκεῖνος, ὁποῦ καὶ πρό-
 τερον εἰς τὴν ζωὴν του δὲν τὰ ἠθέλησε, μήτε τώρα εἰς τὴν θανάην του
 δὲν τὰ δεχεται. Αὐτὸς κοιμηθῆθηκε σήμερον καὶ καθὼς ἐζησε πάντα εἰ-
 ρηνικός, ἡσυχος, ἔξω σαρκὸς καὶ κόσμου, ἐτζί θέλει καὶ νὰ ἀναπαυθῆ
 καὶ ἀπὸ τοὺς κόπους του χωρὶς καμμίαν σύγχυσιν. Ἐν εἰρήνῃ, λέγει,
 ἐπὶ τὸ αὐτὸ κοιμηθῆσομαι καὶ ὑπνώσω. Δὲν θέλει αὐτὸς μήτε αὐταῖς
 ταῖς ἰδίαις καμπάναις, ὅπου νὰ τοῦ κηρύξουν τὸν θάνατον. Ἄς παύσῃ
 κάθε ταραχή, ἄς ἡσυχάσουν ὅλα. Ἐν εἰρήνῃ, λέγει, ἐπὶ τὸ αὐτὸ
 κοιμηθῆσομαι καὶ ὑπνώσω¹ δὲν χρειάζεται ἐκεῖνος μήτε
 διδασκάλους ἀπ' ἀμβωνος νὰ σαλπίσωσι καὶ νὰ δημοσιεύσωσι τὰς ἀρε-
 τὰς του μὲ λόγους καὶ ἐγκώμια, θέλει νὰ ἀναπαυθῆ μόνον μὲ ἑτοῖστον
 τὸν εἰρηνικὸν καὶ γλυκύτατον ὕπνον. Ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κοιμηθῆ-
 σομαι καὶ ὑπνώσω. Διὰ τοῦτο ἀκροαταί, δὲν θέλω νὰ ὀμιλήσω σή-
 μερον μήτε πρὸς εὐς ὁ λόγος μήτε περὶ οὗ ὁ λόγος, διατί ἔλαβεν
 ἐκεῖνος τὰ ἰδικά του ἐπιτάφια. Ὅθεν σιωπῶ τὰς ὄσας τελειότητα
 εἶχεν ἐπάνω του, τὴν ὑψηλὴν θεωρίαν εἰς τὴν μελέτην του καὶ τὴν
 δεινότητα τῶν λόγων του. Δὲν θέλω νὰ τοῦ διηγηθῶ ἐκείνην τὴν φυ-
 σικὴν πραότητα, ὅπου τὸν ἔδειχεν εἰς ὄλους γλυκὺν καὶ ἡμερον.
 Δὲν θέλω νὰ τοῦ φανερῶσω τοῦ ποιμνίου του τὴν ἀγρυπνον μέριμναν,
 μήτε θέλω καὶ τὴν ἐδικὴν του θαυμαστὴν ταπεινώσιν καὶ εὐλάβειαν,
 ἀλλὰ οὐδὲ τὴν σωφροσύνην του καὶ ταῖς συχναῖς ἐλεημοσύναις του,
 ἀφῆνω τὸ ἀνεξίκακον καὶ φιλάγαθον καὶ κάθε ἀρετὴν ὅπου τὸν ἐπό-
 λιζε, τοῦτο μόνον θέλω νὰ εἶπω ὅτι ἀπέθανεν ὁ Καισάριος, ἀπέθανεν ἡ
 ἀπλότης, ἀπέθανε τὸ ἄκακον, ἀπέθανε τὸ ἀπονήρευτον. Ἐλείψεν ἐκεῖ-
 νος καὶ ἔλειψε μαζί του ἡ ἀρετὴ ἀπὸ τὸν κόσμον. Ἐκλείσθη τὸ στόμα
 του καὶ ἐκλείσθη τὸ Εὐαγγέλιον. Ποῶς θέλει κηρύξῃ πλέον εἰς τὸ
 ἔξης τὴν ἀλήθειαν; Πολλοὶ λέγουσι, τίς δεῖξῃ ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ: Τώρα
 μὲ τὴν στέρησιν γνωρίζομεν ποῖον θησαυρὸν ἐχάσαμεν, δεσπότη ἡμεῖς
 ἐπροσμείναμεν ὅλοι μὲ πόθον ἄπειρον νὰ μᾶς εὐφραίνῃς συνή-
 θως μὲ τὴν γλυκυτάτην διδασκαλίαν σου καὶ τόσον ὀγλήγορα ἦλθες
 καὶ ἔφυγες; τόσον ἐδιάσθηκες νὰ πηγαίνῃς νὰ πῆς τὸ ἀμβρόσιον νέ-
 κταρ, ὅπου ἐπεθύμησε; Προχθὲς μὲ τὸ εἶπες μὲ τὸ στόμα σου καὶ

1. Ἐλλείπει μία ἢ δύο λέξεις.

σήμερον εὐθὺς μὲ τὸ ἔργον τὸ ἐτελείωσες. Τόσον φιλαλήθης καὶ ἐδῶ ὁ Καισάρης. Ἐγὼ ἤμπορῶ νὰ εἰπῶ ὅτι αὐτὴ ἦτον μία ἐδικὴ σου πρό-
~~γυμνασι.~~ Πιστεύουσί με, ἀκροαταί, ὅτι εἰς τὴν καθαρὰν τοῦ ψυχῆν ὁ
 Θεὸς ἠθέλησε νὰ τοῦ ἀποκαλύψῃ τὸν θάνατον. Δὲν εἶνε παράδοξον,
 διατι ἐκεῖνος δὲν εἶχεν ἄλλην φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν παρὰ πῶς νὰ
 ἐξομοιάσῃ μὲ ὅλα τὰ χρώματα τῶν ἀρετῶν τὴν εἰκόνα μὲ τὸ πρωτότυ-
 πον. Δὲν εἶχεν ἄλλον ἀγῶνα παρὰ πῶς νὰ αὐξήσῃ καθ' ἑκάστην
 ἐκ δυνάμεως εἰς δυνάμιν καὶ νὰ ἀναβῆ ἂν ἦτον δυνατὸν σύσσωμος εἰς
 τὰ οὐράνια. Μὰ ἐπειδὴ καὶ δὲν ἐδυνήθη πρὸ καιροῦ ἐν σώματι ἡρ-
 πάγη τώρα ἐκτὸς τοῦ σώματος νὰ ἐντροφᾷ ἐκεῖνην τὴν ἀφραστον λαμ-
 πρότητα, νὰ ἰδῇ τὰ κάλλη τοῦ οὐρανοῦ, ὅπου πάντα αὐτὸς ἐφαντάζετο,
 νὰ ἀκούσῃ ἐκεῖνα τὰ ἄρρητα ῥήματα, ὅπου καὶ πρότερον ἐνηχοῦσαν
 εἰς τὴν καρδίαν του. Τὸν ὑποδέχονται τώρα οἱ ἱεράρχαι ὡς ὁμότρο-
 πον καὶ ὁμόζηλον, οἱ χοροὶ τῶν ἁγίων ὡς ἐκλεκτὸν Κυρίου καὶ ἁγίου
 διὰ τὴν προαίρεσιν, ὅλα τὰ τάγματα τῶν ἀγγέλων ὡς ἰσαγγελον διὰ
 τὴν καθαρότητα, αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ δεσπότης Χριστὸς, τοῦ ὁποῦ τοῦ ἡ-
 ξησε τὸ τάλαντον, ὡς πιστὸν καὶ δόκιμον δοῦλόν του. Εὐ δοῦλε ἀγαθὲ
 καὶ πιστὲ ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω, εἴσελθε εἰς
 τὴν χάριν τοῦ Κυρίου σου. Εὐλόγητον, δέσποτα, εὐλόγησον τώρα
 ἄνωθεν, εὐλόγησον τὸν ὑψηλότατον ἡμῶν αὐθέντην, εὐλόγησον τὸν
 λαόν, εὐλόγησον τὴν πόλιν. Εὐχου καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, δέσποτα ἄγιε, διὰ
 νὰ ζήσωμεν καὶ ἡμεῖς καθὼς καὶ ἐσὺ θεαρέστως τὸν ὑπόλοιπον χρόνον
 τῆς ζωῆς ἡμῶν καὶ ἀξιοθῶμεν ἔπειτα νὰ συγχαίρωμεθα ὅλοι μαζὺ εἰς
 τὴν οὐράνιον βασιλείαν. Ἀμήν.

« Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων
 καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με ἔχει ζωὴν αἰώνιον καὶ
 εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θά-
 νατου εἰς τὴν ζωὴν ».

Δὲν εἶνε καμμία ἀπορία, πανιερώτατε δέσποτα, ἱερόνυμοι ἀρχιε-
 ρεῖς, εὐγενέστατοι ἄρχοντες, σοφολογιώτατοι διδάσκαλοι καὶ λοιποὶ
 ἅπαντες χριστιανοί, δὲν εἶναι λέγω καμμία ἀπορία, ὅτι ἀπὸ ὅλα τὰ
 ἄλλα κτίσματα τοῦ θεοῦ τὸ ἐξαιρετικόν εἶναι ὁ ἄνθρωπος, διατι ὄχι
 μόνον μὲ θέλησιν « ποιήσωμεν κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν »

τὸν ἐπλασε μὲ τὰ εἰδικά του χέρια διὰ τὴν ἀφέρῃ ἀπὸ κάθε ἄλλο
 κτίσμα ἐπίγειον καὶ οὐράνιον, τὸ ἐνεφύσησε πνοὴν ζωῆς, διὰ τὴν ἔχῃ
~~οὐκείνηται μὲ τὰ νεφρὰ καὶ ἄλλα ἀνεόμητα καὶ τελευταῖον τιμῶντάς τον~~
 καὶ μὲ μίαν ὑπερβολικὴν ἀξίαν τὸν ἔκαμε νὰ τὸν δουλεύωσιν ὅλα τὰ οὐ-
 ράνια, νὰ τὸν ὑποταχθῶσιν ὅλα τὰ ἐπίγεια, «πάντα ὑπέταξεν ὑποκάτω
 τῶν ποδῶν αὐτοῦ. πρέβατα καὶ βέας ἀπάσας ἔτι δὲ καὶ τὰ κτήνη τοῦ πε-
 δίου τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης. Ἀφ' οὗ ὅμως
 ἐκεῖνος δὲν ἤξεύρω πῶς μὲ μίαν ἀπάνθρωπον γνώμην ἠχρείωσε τὴν θεϊκὴν
 τοῦ εὐγένειαν, ποῖον κακὸν δὲν ἔπαθε; ποῖαν συμφορὰν δὲν ἐδοκίμασεν;
 Ἔσπερήθη ἀπὸ τὴν δόξαν, ἐγυμνώθη ἀπὸ τὴν χάριν, ἐξωρίσθη ἀπὸ τὴν
 παράδεισον καὶ τέλος πάντων ἔχασε τὴν ἀφθαιροίαν καὶ ἐκκληρονόμησε
 τὸν θάνατον. Ὡκατάστασις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ὡ συμφορὰ ἐλεεινὴ
 καὶ ἀξιοδάκρυτος. Ἐγὼ σήμερον, ἀκροαταί, δὲν θέλω σᾶς ἀδξήσει τὴν
 λύπην τοῦ θανάτου εἰς τὴν καρδίαν σας, μήτε θέλω νὰ σᾶς κινίσω
 τὰ πάθη τῆς ψυχῆς σας διὰ τὴν γνῶριστετε τὸ εἶναι σας, μάλιστα ἐγὼ
 θέλω διὰ τὴν σᾶς διασκεδάσω τὴν σκυθρωπότητα τοῦ προσώπου σας,
 νὰ σᾶς σπογγίσω τὰ δάκρυα ὀλογῶν ἀπὸ τὰ ὀμμάτια, διατι ἐγὼ θίλω
 νὰ σᾶς πληροφορήσω ὅτι δὲν εἶναι ὄχι πλέον εἰς ἡμᾶς καταδίκη ὁ
 θάνατος, διατι δὲν εἶναι ἀπλὸς χωρισμὸς τῆς ψυχῆς τοῦ σώματος,
 ἀλλ' εἶναι μία μετάθεσις ἀπὸ τὰ ἐπίγεια εἰς τὰ οὐράνια, ἀπὸ τὰ
 πρόσκαιρα εἰς τὰ αἰώνια, ἀπὸ τὰ φθαρτὰ εἰς τὰ ἀφθαρτα, ὡς λέγει
 ὁ μέγος Βασίλειος «μετάβησις ἐκ τῶν λυπηροτέρων ἐπὶ τὰ χρηστό-
 τερα». Μακαρία λοιπόν, μακαρία ἡ ὁδὸς ἀδελφοί ἢ πορεύει σήμερον
 ὅτι ἠτοιμάσθη σοι τόπος ἀναπαύσεως. Ἐλαβε καὶ ἐξουσίας ὁ θάνατος
 εἰς ὅλα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους τὰ άτομα, ἐπειδὴ χωρὶς κανένα ἔλεος
 ὅλους θερίζει ὁ θάνατος, ἄλλους προτοῦ νὰ εὐγουν εἰς τὸν κόσμον μὲ
 τὴν γέννησιν καὶ ἄλλους εὐθύς ὅπου βλέπουν τὸν ἥλιον, μερικὸς εἰς
 τὴν πρώτην ἡλικίαν, μόλις ποῦ ἀρχινοῦν νὰ γνωρίζουν τοῦ λόγου τους
 καὶ ἄλλους εἰς τὸ ἄνθος καὶ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας. ἄλλους μι-
 σεύοντας τὰς ἡμέρας τους καὶ ἄλλους, ὅταν κλίνουν εἰς τὴν δύσιν τους.
 Καὶ οὕτω καὶ νέοι καὶ γέροντες ἀρπάζονται ἀπὸ τὸν θάνατον χωρὶς καμ-
 μίαν ἐξέτασιν. Ὡς τὸσον ἐκεῖνος, ὅπου ἀποθνήσκει ἐν Κυρίῳ μὲ πίστιν καὶ
 μὲ καλὰ ἔργα, ἦτοι ἐκεῖνος ὅπου ἀφ' οὗ ἐξῆσε τὸν βίον τοῦ εὐσεβῶς καὶ
 ἐναρέτως τελειώνει μὲ ὀρθὴν πίστιν καὶ καλὴν συνείδησιν, αὐτὸς ἔχει

ἀνοιχτὴν τὴν στράταν τοῦ, αὐτὸς ἔχει ἐλευθέραν εἰς τοὺς οὐρανούς
 εἰσθόν καὶ ὁ θάνατος τοῦ γίνεται ἕνας τρόπος, διὰ τοῦ ὁποῦ παρα-
 ἄπὸ τούτην τὴν ζωὴν εἰς ἐκείνην, τὴν αἰώνιον, «ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι
 ὁ τῶν λόγων μου ἀκούων καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με ἔχει ζωὴν αἰώ-
 νιον καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταδέθηκεν ἐκ τοῦ θανάτου
 εἰς τὴν ζωὴν». Ποῦτος δὲν χαίρεται νὰ ἀκολουθήσῃ ἕνα τοιοῦτον δρό-
 μον, ὅπου μᾶς φέρει εἰς τὴν αἰδίων μακαριότητα; Ἄς ἐξυπνήσωμεν
 μίαν φωνὴν ἀδελφοί ἀπὸ τούτου τὸν βαθὺν ὕπνον, ὅπου μᾶς πλανᾷ μὲ
 αὐτὰ τὰ ἀπτηλὰ δειράτα, καὶ ἄς ἀκούσωμεν τὴν φωνὴν τοῦ Κυρίου,
 ὅπου μᾶς κράζει μὲ λόγου τοῦ «ἐγείρεσθε ἄγωμεν ἐντεῦθεν». Ἄγωμεν
 ἀπ' αὐτὴν τὴν ἐξορίαν καὶ ἄς πηγαίνωμεν εἰς τὴν πατρίδα μας, πνευ-
 ματικοὶ πατέρες καὶ ἀδελφοί. Ἄγωμεν ἄρχοντες, πραγματευταὶ καὶ
 λοιποὶ χριστιανοί, ὅλους ὁμοῦ μὲ μίαν φωνὴν σὰς κράζω σήμερον
 «ἐγείρεσθε ἄγωμεν ἐντεῦθεν» οὐ γὰρ ἔχομεν ὡδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ
 τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν ὅπου μένομεν εἰς μίαν ζωὴν, ὅπου περιο-
 ρίζεται ἀπανταχόθεν μὲ τόσαις συμφοραῖς καὶ δυστυχίαις. Τὰ προσι-
 μιά της δάκρυα, τὰ ἀναμεταξύ της λύπαις, κόποι καὶ βάσανα καὶ
 τὸ τέλος της θάνατος. Ἰσοῦ ποῦ εἶναι κἄν ἐκεῖνα τὰ δοκοῦντα
 ἀγαθὰ; ποῦ αἱ χάριτες τῶν λόγων του; ποῦ ἡ φαιδρότης τοῦ προσώ-
 που του; ποῦ ἡ δόξα; ποῦ αἱ τρυφαὶ καὶ ἀπολαύσεις; ποῦ ἡ πολιτικὴ
 του φρόνησις, ἡ σοφία καὶ ἡ μάθησις; Ἐχάθησαν ὅλα μαζί του σήμε-
 ρον, «νῦν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπολοῦνται πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐ-
 τοῦ». Δὲν τοῦ ἔμεινεν ἄλλο τίποτε παρὰ μόνον ἡ ὀρθὴ πίστις, ἡ εὐ-
 λάθεια εἰς τὰ θεῖα, ἡ φιλοξενία καὶ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον, αἱ ἐλεη-
 μοσύναι του εἰς τοὺς πένητας καὶ αἱ λοιπαὶ του ἀρεταί, ὅπου τοῦ
 ἔγειναν σήμερον ὁδὸς τῆς αἰωνίου ἀναπαύσεως· «μακαρία ἡ ὁδός, ἣ
 πορεύῃ σήμερον, ὅτι ἠτοιμάσθη σοι τόπος ἀναπαύσεως», τόπος εἰς τὸν
 ὅπου σε ἐκάλει σήμερον ὁ Κύριος μὲ τὴν ἰδίαν φωνὴν ὅπου καὶ τὸν
 πατριάρχην Ἀβραάμ «ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας
 σου καὶ δεῦρο εἰς τὴν γῆν, ἣν ἂν σοὶ δείξω». Ὡσάν ὅπου νὰ σοὶ ἔλεγε
 καιρὸς τῆς σῆς ἀναλύσεως, εὐχα ἀπὸ τούτου τὸν περίγειον κόσμον καὶ
 πρόσκαιρον παροικίαν σου, εὐχα ἀπὸ τούτου τὸ φθαρτὸν σῶμα καὶ γῆϊ-
 νον, εὐχα ἀπὸ τὴν γῆν καὶ ἀπὸ τὰ γῆϊνα καὶ ἀφίνοντας ὅλα μακρὰν
 φεῦγε καὶ ἔξελθε ἐξ αὐτῆς. Εὐλόγησον, δέσποτα, εὐλόγησον τῶρα ἀνω-
 θεν, εὐλόγησον τὸν ὑψηλότατον ἡμῶν αὐθέντην, εὐλόγησον τὸν λαόν,
 εὐλόγησον τὴν πόλιν. Εὐχου καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, δέσποτα ἅγιε, διὰ νὰ ζή-
 σωμεν καὶ ἡμεῖς καθὼς καὶ ἐσὺ θεαρέστως τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς
 ζωῆς ἡμῶν καὶ νὰ ἀξιωθῶμεν ἔπειτα νὰ συγχαίρωμεθα ὅλοι μαζί εἰς
 τὴν οὐράνιον βασιλείαν. Ἀμήν.